

Opponensi vélemény

Csorba László: *A római magyar követ jelenti...*, *A magyar-olasz kapcsolatok története 1945-1956* (Budapest, 2011) c. MTA doktori értekezéséről

Csorba László MTA doktori értekezése az én kompetenciám szerint tökéletesen megfelel a követelményeknek. Éppen ezért most rögtön javaslom az MTA Doktori Tanácsa illetékeseinek, hogy bocsássák nyilvános vitára és a magam részéről a legnagyobb mértékben támogatom, hogy megkapja az MTA Doktora címet.

Sem olasz szakos nem vagyok, sem történész. Annak a szerencsés döntésnek köszönöm – legalábbis feltételezésem szerint, mivel előzetes egyeztetésre nem került sor –, hogy kijelöltek az értekezés egyik bírálójának, hogy ez az értekezés rendkívül sok olyan elemet tartalmaz, amelyet figyelembe kell vennie a magyar irodalomtörténet, illetve szélesebb értelemben véve a magyar művelődéstörténet kutatóinak, illetve annak a körülménynek, hogy az értekezés egyik főszereplője Tolnai Gábor, aki akár tudomány-, akár intézménytörténetileg rendkívül fontos szerepet játszott a magyar irodalomtudományban. (Szerényen azt is hozzátenném, hogy négy évig római nagykövet voltam, ami nem piskóta...)

Rábízom a történészekre, hogy értékeljék az értekezés érvelésének fő vonalát, amely arról szól – legalábbis az én értelmezésemben –, hogy a háború utáni ideiglenesség nehézségeinek legyőzése után hogyan vette át a római követségünk irányítását a kiváló, de érthető okokból emigrált Kertész Istvántól előbb egy hagyományosan képzett és becsületos diplomata, azaz Velics László, utána pedig egy kommunista lelkületű irodalmár, Tolnai Gábor.

Csorba Lászlónak az értekezésében vázolt Tolnai-életrajza elolvasása után a hajdani professzorral kapcsolatos tudásunk nagy mértékben tágult. Voltak ugyan már korábban is jelzések Tolnai kétes politikai szerepéről – mint például Jankovics József Gyöngyösi-tanulmánya (*Az „új életre hozatott” Gyöngyösi István*, in: *A szerelem költői*, Konferencia Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik, Gyöngyösi István halálának háromszázadik évfordulóján, Sárospatak, 2004. május 26–29., szerk. Szentmártoni Szabó Géza, Universitas, Bp., 2007, 51-52.), amelyben beszámolt arról, hogy Tolnai hogyan jelentette föl Klaniczay Tibort, mivel az irodalomtörténeti kézikönyv megtervezésekor ragaszkodik Horváth János reakciós nézeteihez; vagy Simon Zsuzsa dokumentumkötete, amelyből kiderül, hogy Kardos Tibort nem csupán Rómában jelentette fel (*A Nagyboldogasszony úttól a Ménesi útig, Történetek és dokumentumok az MTA Irodalomtudományi Intézetének életéből*, Bp., Nap Kiadó, 2011, 71-73.) –, ennek

ellenére az igazi eredőjét ennek a tudóshoz méltatlan, politikushoz teljesen méltó magatartásnak csupán Csorba László tárta fel az általa közölt és analizált dokumentumok által. Ezért úgy érzem, hogy mint opponensnek legfőbb feladatom ezúttal annak a kérdésnek a további vizsgálata, amelyet Csorba maga is feltesz, tudniillik, hogy a római követ politikai viselkedése hogyan függhet össze a későbbi mindenható irodalompolitikus viselkedésével.

Szerintem két tényező találkozásával lehet magyarázni ezt a furcsa életutat. Az egyik a tökéletes, a körülményekhez képest folyamatosan továbbfejlesztett félelem és alkalmazkodókészség; a másik a túltengő és anekdotaképzésre hajlamos fantázia. Az utóbbira hozok először példát, Tolnai Gábor ugyanis *Szóbeli jegyzék* című nagyköveti emlékiratában ravaszul elhelyez egy olyan jelenetet, ahol Rákosi elvtárs egyórás négyszemközti beszámolójuk során felteszi mindkét kezét, mert azt hiszi, hogy Tolnai le akarja lőni, holott csak a farzsebére csapott, hogy kiszedje a cigarettatárcát! (Rákosi testőrei eddigi tudásunk szerint nem írtak emlékiratot, de ha még élnének, valószínűleg röhögőgörcsöt kapnának ennek a beszámolóknak az olvasásakor.) A valódi kulcsot egy másik jelenetben találjuk. Név nélkül említi egy barátját, akivel visszahívása után találkozott Budapesten és aki beszámolt arról, hogy milyen módon kínozták és alázták meg Rákosiék a börtönben, és hogy emiatt mennyire gyűlölik őket. Ezért lelkiismereti válságba kerül, hiszen ő igaz kommunista, akinek hinnie kell az eszmékben. Utána szerencsére találkozik egy másik, szintén meg nem nevezett elvtárssal, aki szintén meg lett kínozva, ellenben biztosítja őt arról, hogy igaz kommunista, Rajk kivégzése után is rendületlenül hisz az eszmékben. Tolnai Gábor így ír: „Ez lett az én jó sorsom, becsületem kovásza. Ez a találkozás ugyanis eligazított abban, hogy megértsem, hol a helyem, mi a teendőm, mi a teendők! [...] Magam sem tudtam, miként szóljak hozzá. Tehetetlenségemet fejeztem ki, valahogy ekként: – Mit mondjak neked? A napokban találkoztam – a nevét említve – barátunkkal. Elmondta, mi mindenben ment keresztül. A te börtönéveid sem lehettek könnyebbek! – Aki ezen szavakat eldadogtam, tiszteletet parancsolóan így válaszolt: – Ha újra találkoznál vele, mondd meg neki, hogy Rajk vagy Pálfi, de akár Szőnyi és Szalán (nyilván Szalai, Sz. L.), ha életben lennének nem úgy viselkednének, mint ő. Ők tudnák, mi a kötelességük.” (Tények és tanúk. Tolnai Gábor, *Szóbeli jegyzék*, Róma 1949-1950, Magvető, Bp., 1987, 490-491. l.) Ez az idézet szerintem páratlan élességgel dokumentálja a félelemből származó megalázkodás és az anekdotázó önfelmentés együttesét.

Egy velencei konferencián együtt voltam Tolnai Gáborral. Klaniczayt, Sárközyt és másokat felhívott szobájába és ott hazulról hozott pálinkával kínált. Ez három évvel volt emlékirata megjelentetése előtt. Előadott egy történetet, amelyben visszanyúlt követi korszakára

és regélt egy amerikai ügynökről, aki őt be akarta szervezni, de el is küldte őt a ..., és mondott egy szót, amelyet nem illik leírni. Megkérdeztem, hogy milyen nyelven tette ezt, mire azt válaszolta, hogy természetesen magyarul. A történet érdekes változatban feltűnik az emlékiratban is, az ügynök nagykövetté változik, a nyelvről nem esik szó. „Elképesztő szavai hallatára idegszálaim végsőkig feszültek. Ma már aligha volnék erre képes, de akkor, fiatalon, visszafojtottam indulatomat. Nyugalmat színelve néztem reá. Majd megfontoltan, szinte megfagyott mondatfűzéssel szóltam: – Ön nem ismer bennünket, magyarokat. A reánk vonatkozó közhelyek közül talán egyet hallott. Mégpedig azt, hogy ’lovagias’ nép vagyunk. A lovagias ember pedig semmit sem fogad el viszonzás nélkül. Engedje meg, hogy viszonzásul a repülőjegyért én is felajánljak nagykövet úrnak egy jegyet. – Vendégem meglepetve, kérdően nézett felém. A további még inkább meglepte. Ugyanis a korábbi ismét hangsúlyozva: – Igen, egy jegyet... – A ’hová tekintetében pedig nyomdafestéket nem tűrő fogalmazással megjelöltem azt a helyet, ahová az embert nyers indulattal ’küldeni’ szokás...” (132. l.)

A készülő emlékirat legtöbbször közölt részlete római megérkezéséről szólt. Csorba László nagyon helyesen kifogásolja, hogy lefasisztázza egy demokratikus állam rendőrségét, de ennél még kifogásolhatóbb, hogy a maga politikai szerepvállalását kvázi irodalomértelmezésnek próbálja beállítani, amikor József Attila egyik versét kapcsolja össze a május 1-jei római kommunista tüntetés leírásával. „Délben érkezünk meg Rómába. A gyűlés már lezajlott. De így is ízelítőt kaptunk az olasz tömegek látványából, s nem másként az uralkodó rendnek a tömegektől való eszeveszett félelméből. A középületek bejáratát katonák őrizték. A minisztériumok udvarán egy-egy század állt készenlétben. A mellékutcák torkolatánál rohamrendőrök, csendőrök golyószórával és dzsippek, Scelba belügyminiszter hírhedt celeréi. És míg a katonák, rendőrök, csendőrök kihívóan várták, hogy megvédjék a reakciós népelnyomás ’rendjét’, Róma dolgozóinak hatalmas tömege – több mint százezer ember – fegyelmezett, zárt sorokban vonult a Piazza del Popolóból induló utcákon a központ felé. Feledhetetlen látvány volt a százezer embert meghaladó tömeg. A fegyvertelen, de minden fegyveres erőnél hatalmasabb, a győzelemre törő igazság állt itt szemben az uralkodó kormányzat állig felfegyverzett félelmével.

Ahogy megilletődött tisztelettel nézem a felvonulókat, egy forradalmi vers foszlányai törnek fel emlékezetemből, a húszesztendő múltból, az ifjúságból. Amikor a vers megszületett – József Attila verse –, csak kéziratban olvashattuk, s kéziratból tanultuk meg a szegedi munkásotthon szavalókórusában. Betanultuk, de a bemutatóját kerek másfél évtizeddel el kellett halasztani. Valami megrészegült állapot vesz hatalmába. [...]

Mintha Scelba golyószórós csendőrei hallották volna mindazt, ami a fülemben csengett, ami másodpercek alatt lejátszódott az ifjúkori emlék és a római látvány találkáján?! A mellékutca torkolatában a csendőrparancsnok vezényszava hangzik, riasztó kihívással. A vezényszót követően, alig tizedmásodperc: gumibotos, golyószórós csendőrök ugranak fel a celerére. A motor néhány másodpercnyi berregés után szirénaszerű sívítással indít és elindul. Mintha egyenest a tömegbe készülne rohanni! Lélegzetelállító pillanat. Az úttesten négyes sorokban vonulnak tovább az elvtársak. A provokációra nagyszerű nyugalom a válaszáadás. Az arcokon az indulatnak nincs nyoma, öklök nem csapódnak a csendőrök képébe; mintha nem történt volna semmi. Május 1. forradalmi olasz népe egy arcزدülés nélkül, ünnepélyes nyugalommal, higgadtan vonul tovább. A csendőrdzsipp néhány arasznyira a felvonulóktól megáll; a parancsnok szicíliai tájszólású káromkodása kíséri a hirtelen fékrántásra engedelmeskedő gumikerék sívítását.

A tömegek ragyogó válasza következtében tehát nem történt semmi. A csendőrpribékek golyószórói vállon maradtak, a gumibotok visszakerültek a derékszíjra. Nem történt semmi?! Igenis történt! Nagyszerű esemény játszódott le itt másodpercek alatt. Róma dolgozói megmutatták erejüket, forradalmi fegyelmezettségüket: győzelmet arattak.” (Tolnai Gábor, Itália dicsérete, Búcsú, számvetés, Szépirodalmi, Bp., 1965, 16-18. l.)

Tolnai igyekezett mindig hízelegni a legkeményebb kommunistáknak is. Így például Nógrádi Sándornak, akinek római látogatásáról írva a magyar kommunistákat az antik rómaiak utódaiként tünteti fel: „N. S. nem tartozik az érzélgős emberek közé. A proletárforradalomnak nem egy csataterét végigjárta. És a nagy darab ember a Colosseum bejárata előtt megilletődött, most maga is úgy állt, mint egy kolosszus.

A Colosseumban felhangzó forradalmi induló hangjainál értettem meg, hogy Olaszország műemlékeihez legmélyebben nekünk van közünk. A világ felszabadult vagy felszabadulás útján járó emberei, mi őrizzük a folytonosságot azokkal a hajdani rabszolgákkal, akiket Titus császár – és megannyi tituszok – a világ minden tájáról Rómába hajtottak, akik hordták a követ, a márványt, és keverték a maltert a Colosseum és más csodálatos alkotások megépítéséhez. Mi folytatjuk kőben, betűben és az élet minden területén azt a munkát, amit a haladó gondolat a múltban létrehozott. Ekkor világosodott meg előttem, amit Ady Endre zseniálisan fogalmazott meg a Nép tere fölött, a Pinción: »... a korlátatlan ember a Múltat s a Jövendőt szereti... Az az igazi ember, aki a Múltat és a Jövendőt egyformán szereti.«

Mit magyarázzam tovább? Itáliában, a szocializmusért folyó harcnak ebben a nagyszerű országában, a Colosseum előtt, a proletár nemzetköziséget éreztem meg, és azután szinte nap

mint nap találkoztam vele. Egy ilyen találkozásról – a kávéboltban történt jelenetre gondolok – szoltam már. Most a colosseumi emlékidzés után hadd beszéljek még egy másíkról.

Talán fél évvel lehetett e jelenet után: a nyugati tengerparton haladtam Róma felé. Egy tengerparti kis helységnek, Cecinának a főterén zárlatot kapott az autó dudája. A gépkocsivezető hiába igyekezett szerszámmal, ügyességgel; tíz percen keresztül sívított a duda, mint valami sziréna. A szirénasívítás-szerű dudálás a helység apraját-nagyját odacsődítette az autó köré. Egy öregember, hogy, hogy nem, megtudta, és néhány másodperc alatt tájékoztatta a népet arról, hogy magyarok vagyunk. – Magyarok, kommunisták! – hangzott susogva szájról szájra. A cecinaiak valósággal tűzbe jöttek. Az öregember elém állt, mintegy szószólóként, és miként a többiek, olasz közvetlenséggel, mosolygó szemekkel nézett rám. Másodperceken keresztül csak nézett és mosolygott. Majd váratlanul megölelt.

A szemeből patakzó örömkönnyeket még ma is ott érzem az arcomon.” (*Itália dicsérete*, 65-66. l.)

Sík Sándor, hajdani tanára közreműködött az üldözött Tolnai Gábor megmentésében. Tolnai ennek ellenére folyamatosan szidalmazta a katolikus egyházat. A sok-sok idézhető példa közül vegyünk csak egyet, amikor Szent Ágnesről beszél. „Amikor először láttam a Szent Péter-bazilikában Michelangelo fiatalkori *Pietáját*, úgy szoltam róla, hogy e korai remekműben benne lüktet egy fiatal lángelme álma az életről. Aki ezt a szobrot megalkotta, még innen van az élet nagy konfliktusain. Ez a szobor álm az életről, álm egy csodálatosan szép asszonyról, egy anyáról, akinek fájdalmas arca a legszebb női szépséget sugározza. Persze megnéztem a *S. Agnese in Agonéban* a vértanú szent szűz csodáját ábrázoló alkotást is. A művet nem Michelangelo méretű művész – Alessandro Algardi – hozta létre. Árad a reliefről a korai kereszténység hitéből való vakság világa. De éppen azért – mivel a barokk alkotók az irracionálison belül sosem szakadtak el a valóságtól, nemegyszer szinte naturalisztikusan kifejezésre juttatják – mond nékem ez az ábrázolás valami mást is. A szűz fehér márványba faragott szépségében az élet szeretetét vélem kicsengeni, mártíriumában pedig a halál iszonyatát. Lehet persze, hogy szemem modern dioptriája látja bele a reliefbe a mondottat? Hiszen itt az oltár előtt villant fel bennem a szűz – ma már értelmetlennek tűnő halálával szemben – az értelmes halál szép regényalkotása a partizánharcban elpusztult asszonyról; Renata Vigano műve, az *Agnese va a morire* (Ágnes megy meghalni).” (*Szóbeli jegyzék*, 285. l.)

Tolnai Gáborról tehát összefoglalólag azt gondolom, hogy mérhetetlen ambíciója lassan elnyomta benne a tudóst és nemcsak római működése idején, hanem később is módszeresen

üldözte azt, aki legalább részben (mint például Kardos Tibor) vagy egészében (például Szauder József vagy Klaniczay Tibor) megmaradt tudósnak.

Mint már eddig is volt szerencsém többször megállapítani: a szerzőnek a fölvetett problémák bonyolultsága és a forrásanyag hiányossága, illetve fogalmazásbeli manírjai vagy rendellenességei miatt sokszor meglehetősen nehéz dolga van egy-egy fontos, de első percben megfejthetetlen eredetű döntés vagy szituáció jellemzésekor. Éppen ezért módszere sokszor a mozaikrakó művészeire emlékeztet, akinek a megrongálódott teljes alkotás helyreállításához egyenként kell megvizsgálgatnia a kövecskék formáját és színét, sokszor restaurátori módszereket is használva a sikeres rekonstrukcióhoz, ám mégis mindig az egész kompozíciót szemé előtt tartva. Tehát a legjobb történetírói erényekhez, amelyekben a szerző egyébként is bővelkedik, sokszor a jellemrajzoló író módszereit is használnia kell. Ez időnként valóságos, önmagukban is megálló remek történetekhez juttatja a jámbor olvasót. Fokozottan áll ez az önmagában is rendkívül csiklandós 11. fejezetre, amelynek címe: *Állam az államban – belügy a külügyben*. Nyilván minden eddigi vagy jövőendő olvasó is megleli ebben a gazdag és abszurd anyagban a maga kedvencét, én hadd utaljak csak kettőre. Az egyiket legjobb szó szerint idézni az értekezés 195. lapjáról, ahol is maga az értekező is csupán idéz, mégpedig egy 1953. július 31-i utasítást: „a dekonspirálódás nem az ellenség jó munkájának az eredménye, hanem az elvtársak sok esetben felelőtlen és fegyelmetlen magatartásával magyarázható. [...] Garai elvtárs felesége több személy előtt kijelentette, hogy férje bizalmas és titkos küldetésen tartózkodik Rómában. Garai elvtárs munkáját nem konspirálja, mert munkaközben [*sic!*] az esetleges látogatókat Garai elvtárs kisfia azzal fogadja, hogy »rosszkor jött, mert apuka a jelentésírással van elfoglalva«. Garai elvtárs kijelentette a követ magatartásával kapcsolatban, hogy minden lehetőség meg van [*sic!*] arra, hogy a követ szarvát letörjük. Tarjányi elvtárs a központnak készített jelentéseket éjszakára nyitott asztalfiókjában hagyta, amit Erdei Márta informátor talált meg és ezt másokkal is megbeszélte. Súlyos hibát követett el Tarjányi elvtárs azzal is, hogy a követségi munka mellőzését azzal indokolja, hogy neki fontosabb munkája is van. [...]” Az embernek természetesen az a vicc jut eszébe, amikor Kohnhoz éjszaka 3 órakor becsönget egy amerikai, panamakalapban, szivarral és sötét szemüveggel. Kohn rémülten kinyitja az ajtót, majd megnyugodva mondja, hogy: „A kém Kohnt tetszik keresni? Ő egy emelettel följebb van!”

A másik történet talán, ha lehet, még ennél is szebb. Ugyanis míg az előbbi a szintiszta Rákosi-korszak üde szellemét lehelli, addig ez már a majdan új gazdasági mechanizmusnak nevezett kádárista irányítási szisztémát előkészítő, Nyers Rezső-Nagy Imre-féle, egy ideig megtúrt revizionizmus fázisát szemlélteti. Idézem: „A magyar hírszerzés természetesen célba

vette az olasz rendfenntartó szervekbe való beépülést is, de hogy ez mennyire szerény mértékben sikerült, csak a tárgyalt időszakban, jól mutatja 'Köves', másként 'Augusto' esete. [...] Giovanni Del Néro rendőrőrmester, az Idegeneket Ellenőrző Hivatal munkatársa ugyanis azokban az időkben, amikor a Római Magyar Akadémia illegális bentlakói ellen folytak a kilakoltatási perek, több ízben adott hasznos információkat a követség munkatársainak. 1954 áprilisában történt meg az újabb kapcsolatfelvétel, majd további találkozók, melyek során világossá vált, hogy 'Köves' az elhárításra és konkrétan a velünk szemben kifejtett tevékenységekre vonatkozóan tájékoztatást tud adni, mivel követségünk és a többi népidemokratikus [*sic!*] követségek beosztottjainak személyi anyagait is ő kezeli, így lehetőségünk van rajta keresztül előre tudomást szerezni az elvtársainkkal és a baráti államok beosztottjaival szemben fogatosított intézkedésekről is. Világossá vált továbbá 'Köves' hajlandóságának motivációja: az őrmester társtulajdonosként egy kisebb, Róma környéki kiscgazdaságba (disznóhizlalda) akarta befektetni és ehhez várta el a magyar rezidentúra anyagi segítségét. Miután kapcsolattartója, 'Seres István' több oldalról ellenőrizte, adott neki 100.000 líra kölcsönt új gazdaság létesítésére, továbbá megbízta azzal, hogy derítse fel a magyar követséget figyelő, háromfős rendőrségi csoportot. [...]” Természetesen a felajánlkozó álügynök a pénzt sosem fizette vissza, majd lelépett. Csorba László így értékeli az ügyet: „Az 1956-os forradalom időszak előtt ez volt a legjelentősebb kísérlet, amelyet a rendőrség irányába ki tudtak építeni a rezidentúra munkatársai. Információs hozadéka gyakorlatilag a nullával volt egyenlő, ám a pártállam 100.000 lírája (valójában a magyar dolgozók pénze) pompás paradicsom-, cukkini- és salátaültetvényeket gyarapított, így, mondhatni, teljesen önzetlenül szolgálta a két nép közötti nemes kapcsolatok kiépítését.” (197–198. l.) Hozzátehetjük mintegy zárszóul ehhez a fejezethez, hogy a szervek természetesen nem pocskolták a dolgozó nép pénzét: például egy Rómeó fedőnevű ügynöknek, mivel öntevékenyen ellopott néhány katonai térképet, átadtak ugyan jutalmul egy aranytollat, de a mellékelt két doboz libamáját csak két részletben kaphatta meg később, mert a térképlopás, bármilyen dicséretes is, de lebukáshoz vezethetett volna.” (191. l.)

Ami az értekezés külalakját illeti, elmondható, hogy a szerző igen jól áttekinthető rövidítéseket dolgozott ki a rendkívül gazdag és sokrétű, a dolgozat különböző témáihoz használt hazai és külföldi levéltárak gyűjteményeinek megkülönböztetésére, illetve a hatalmas szakirodalom praktikus elkülönítésére. A nagy terjedelem ellenére a dolgozat majdnem sajtókésznek nevezhető; csupán az előre tett tartalomjegyzék fejezetei mellől hiányoznak a lapszámok. Mindenesetre az általam használt példányban megjelöltem a szerző esetleges felhasználására azokat a lapszámokat, ahol sajtóhibát vagy elírást találtam. Ezek a következők:

27, 33, 36, 41, 54, 60, 76, 81, 82, 88, 89, 90, 95, 100, 109, 113, 114, 116, 125, 140, 141, 145, 152, 162, 165, 166, 177, 186, 192, 193, 195, 196, 200, 204, 206, 213, 217, 223, 235, 237, 243, 246, 251, 256, 264, 269, 286, 287, 291, 294, 296, 299, 300, 304. – Tárgyilag pedig azt szeretném javasolni, hogy a szerző a végső változatban részletesebben dolgozza ki a két felszámolt magyar központ, a rövid ideig létező firenzei Magyar Intézet és a hosszabb múltra visszatekintő milánói testvérintézet történetét, illetve szerepét.

Összefoglalóan megállapíthatom, hogy Csorba László dolgozata minden szempontból eleget tesz az MTA doktori értekezésekkel kapcsolatban felállított követelményrendszernek, fontos témát tárgyalt, ismeretlen források alapján, önálló kutatással, elfogadható és továbbgondolható eredményekre jut, a diplomácia- és kultúrtörténeti vonatkozásokat a legnagyobb mértékig új szempontból tünteti fel, megoldja például Florio Banfi rejtélyes egyéniségének problémáját és eloszlatja a kérdéssel kapcsolatban felmerült korábbi vélekedéseket, a források adta lehetőségeken belül kitér a tárgyalt korszak olasz-magyar gazdasági kapcsolataira is, noha természetesen nem tud hozzáférni az olasz kommunisták által működtetett pártvállalatok dokumentációjához, végül kielégítő módon hasznosítja a kor talán utolsó élő tanúja, Kalmár György emlékezéseit. (Utóbbiról megjegyezném, hogy Kalmár György személyes közlése alapján ennek írásos formája is létezik; ezt feltétlenül érdemesnek tartanám kiadásra.) Ennek alapján megismétlem, hogy Csorba László értekezését feltétlenül alkalmasnak tartom a nyilvános vitára, továbbá azt is javaslom az MTA Doktori Tanácsának, hogy a vita után a szerzőt részesítse a kiérdemelt MTA Doktora címben.

Budapest, 2013. július 17.

Szörényi László
az MTA doktora